

СИРОМАШТВО У СРБИЈИ 2011, 2012. и 2013. године

Мај 2014.

СИРОМАШТВО У СРБИЈИ 2011, 2012. И 2013.ГОДИНЕ

Издавач:

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
Влада Републике Србије

Аутор:

Бошко Мијатовић, Центар за либерално-демократске студије

Уредник:

Жарко Шундерић

Лектура:

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

Дизајн и припрема:

Виолета Ђокић

ВЛАДА
РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

CLDS

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

ПОДРШКА: Израда публикације омогућена је средствима Швајцарске агенције за развој и сарадњу у оквиру пројекта „Подршка унапређењу процеса социјалног укључивања у Републици Србији“.

НАПОМЕНА: Ова публикација не представља званичан став Владе Републике Србије. Искључиву одговорност за садржај и информације које се налазе у публикацији носе аутори текста. Такође, текст није писан родно сензибилисаним језиком, јер га званична администрација и законодавство још увек не препознају.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	4
УВОД	5
ОЦЕНА СИРОМАШТВА У 2011.	8
Основни индикатори сиромаштва	9
Анализа сензитивности	9
Сиромаштво по типу насеља	10
Географија сиромаштва	11
Профил сиромашних	13
ОЦЕНА СИРОМАШТВА У 2012.	18
Основни индикатори сиромаштва	18
Сиромаштво по типу насеља	19
Географија сиромаштва	21
Профил сиромашних	21
ОЦЕНА СИРОМАШТВА У 2013.	26
Основни индикатори сиромаштва	26
Сиромаштво по типу насеља	28
Географија сиромаштва	29
Профил сиромашних	30
(НЕ)ЈЕДНАКОСТИ У СРБИЈИ	35
СИРОМАШТВО У ПЕРИОДУ 2008-2013.	38

ПРЕДГОВОР

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, у сарадњи са Центром за социјалне политике и Центром за либерално-демократске студије, крајем 2013. године започео је свеобухватан пројекат под називом „Апсолутно сиромаштво и трендови у мерењу сиромаштва у Републици Србији”. Пројекат је настао као одговор на непостојање званичних података о апсолутном сиромаштву након 2010. године, али и на потребу за разумевањем нових трендова у мерењу сиромаштва и њиховог утицаја на Републику Србију.

Пројекат се састоји из две компоненте: прва (чији је садржај у наставку) има за циљ да прикаже ниво и профил апсолутног сиромаштва и ниво неједнакости у Србији у периоду 2011-2013. године и тиме надомести постојећи јаз у подацима; циљ друге компоненте (Г. Матковић: *Мерење сиромаштва – теоријски концепти, стање и препоруке за Србију*) је да детаљније размотри опције за праћење сиромаштва и препоручи мере за његово праћење у будућности.

Све до 2010. године сиромаштво у Србији се пратило у оквиру концепта апсолутног сиромаштва, а на основу обрачуна у Републичком заводу за статистику, да би се у *Првом извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва* по први пут применио концепт релативног сиромаштва и мерење на основу индикатора ЕУ. Подаци о апсолутном сиромаштву по потрошњи су последњи пут званично објављени 2010. године - од тада се више не прате у оквиру званичне статистике упркос чињеници да су уврштени међу национално специфичне показатеље финансијског сиромаштва (*Праћење социјалне укључености у Србији, 2010*).

Студија која следи има за циљ да пружи детаљан приказ и анализу нивоа и профила сиромаштва у Републици Србији у периоду од 2011. до 2013. године. Да би се обезбедила упоредивост са ранијим показатељима и анализама сиромаштва, у овој студији је коришћена иста методологија мерења коју је до 2010. употребљавао Републички завод за статистику.

Обраду Анкете о потрошњи домаћинстава за потребе ове студије обавио је тим из Републичког завода за статистику на челу са Владаном Божанићем. Захваљујемо им се на сарадњи.

УВОД

У овој студији биће презентоване оцена и анализа апсолутног сиромаштва у Србији у 2011, 2012. и 2013. години, уз оцену неједнакости. У складу са налазима и аргументима из другог дела пројекта¹, одредили смо се за концепт апсолутног сиромаштва, код кога су сиромашни сви они који не остварују потрошњу изнад оне коју означава линија сиромаштва.

Статистичку апаратуру за оцену сиромаштва чини *Анкета о потрошњи домаћинства* коју редовно врши Републички завод за статистику заједно са пратећим инструментаријумом. На тај начин се обезбеђује конзистентност и упоредивост налаза са ранијим оценама сиромаштва које је закључно са 2010. годином вршио Републички завод за статистику, чиме се остварује сврха ове студије и обезбеђује вишегодишње праћење сиромаштва по непромењеној методологији.

Методолошка објашњења²

Анкета о потрошњи домаћинства (АПД). Републички завод за статистику у оквиру програма својих статистичких истраживања редовно спроводи анкете о потрошњи домаћинства. Овом анкетом се прикупљају подаци о приходима, расходима и потрошњи домаћинства, при чему су све три категорије дезагрегиране. Поред поменутих прикупљају се и подаци о појединим важнијим показатељима животног стандарда становништва, као што су стамбени услови, снабдевеност трајним потрошним добрима, итд. Обухватају се и најважнији подаци о демографским, економским и социјалним одликама становништва.

Јединица анкетирања је домаћинство изабрано према плану узорка. Домаћинством се сматра заједница лица чији чланови заједно станују, заједно се хране и троше остварене приходе, или самац који самостално живи, храни се и троши своје приходе.

Метод анкетирања. У анкети се користи метод вођења дневника (домаћинство води дневник потрошње за петнаест, односно шеснаест дана) за производе и услуге намењене личној потрошњи, као и метод интервјуа на основу упитника за приходе (месец и три месеца), трајна добра (референтни период од дванаест месеци), полутрајна добра (три месеца), као и за приходе, пољопривреду, лов и риболов (три месеца).

Територијални обухват. Анкета се спроводи на целој територији Републике Србије, а обрадом се обезбеђују подаци за Републику Србију – укупно, регион града Београда, регион Војводине, регион Шумадије и Западне Србије и регион Југоисточне и Источне Србије.

Узорак анкете је двоетапни стратификовани узорак. Јединице прве етапе су пописни кругови, а јединице друге етапе су домаћинства. Сваких петнаест дана анкетира се по двеста домаћинства, односно 4.800 домаћинства за годину дана. Од планираних 4.800 домаћинства у 2011. успешно су анкетирани 4.592 домаћинства (96% од плана), у 2012 - 4.546 домаћинства (95% од плана) и у 2013. укупно 4.517 домаћинства (94% од плана).

¹ Матковић, Г. (2014). *Мерење сиромаштва – теоријски концепти, стање и препоруке за Србију*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије.

² Детаљнија методолошка објашњења могу се наћи у *Анкети о потрошњи домаћинства, 2012, РЗС, 2013.*

Дефиниција потрошње. Лична потрошња домаћинства дезагрегирана је по тзв. СОICOP класификацији статистике Уједињених нација и обухвата следеће групе: (1) храна и безалкохолна пића; (2) алкохолна пића и дуван; (3) одећа и обућа; (4) становање, вода, струја, гас и друга горива; (5) намештај, опремање домаћинства и одржавање; (6) здравство; (7) транспорт; (8) комуникације; (9) рекреација и култура; (10) образовање; (11) ресторани и хотели; (12) остала добра и услуге.

Скала еквиваленције (јединице једнаке потрошње). Имајући у виду чињеницу да трошкови по једном члану опадају са додатним члановима домаћинства и да су трошкови нижи за децу него за одрасле врши се кроз скалу еквиваленције, помоћу које се трошкови једног домаћинства прерачунавају на тзв. јединице једнаке потрошње. У овој анкети се користи тзв. OECD скала еквиваленције код које је потрошња првог одраслог члана домаћинства означена са 1, другог и следећих (стари 14 и више година) са 0,7, а сваког детета (мање од 14 година) са 0,5.

Линија сиромаштва. У овом раду смо користили апсолутну линију сиромаштва исто као и Републички завод за статистику током периода 2006-2010. године. Ова линија израчуната је 2006. године на основу тадашње Анкете о потрошњи домаћинства, уз помоћ нутриционистичких стандарда за исхрану и одговарајућег удела непрехрамбене робе. Тадашњи износ за еквивалентног одраслог (први одрасли у домаћинству) био је 6.411 динара месечно.³ Линија сиромаштва за 2011. и 2012. годину израчуната је индексацијом поменуте линије из 2006. године индексима цена на мало, односно потрошачких цена. Тако су добијене линије сиромаштва за 2011. годину од 9.483 месечно и за 2012. годину од 10.223 месечно по еквивалентном одраслом, које смо користили у овом истраживању.

Импутација. Иако би укључење импутације вредности услуга од употребе трајних потрошних добара и некретнина (коришћење стамбених објеката) унапредило концепт потрошње, то није учињено због непостојања одговарајућих података у Анкети о потрошњи домаћинства.

Регионални индекси цена. Овако дефинисана потрошња дефлационирана је регионалним индексима цена хране који су добијени из Анкете о потрошњи домаћинства. На тај начин ће већа потрошња једног домаћинства бити резултат искључиво потрошње већих количина или потрошње квалитетнијих производа, а не резултат виших цена.

Стопа сиромаштва је однос броја сиромашних припадника једне популације и укупног броја припадника те популације (укупно становништво, незапослени, деца, итд.), односно представља учешће сиромашних припадника дате популације у целој популацији.

Дубина сиромаштва. Стопа сиромаштва даје само број сиромашних, тј. број оних чија је потрошња испод линије сиромаштва, али не и интензитет њиховог сиромаштва. Стога се користи друга мера – дубина сиромаштва – која показује колико је њихова потрошња испод линије сиромаштва. Дубина сиромаштва мери дефицит сиромаштва целе популације⁴, али и показује колико је ресурса потребно, под претпоставком савршене таргетираности, да се сиромаштво потпуно елиминише.

Оштрина сиромаштва је трећа мера сиромаштва, која изражава неједнакост међу сиромашнима, односно даје већи пондер најсиромашнијима.

Питање прецизности оцена сиромаштва није добро разјашњено у јавности, па се стога могу јавити недоумице и сумње. Тако знатно повећање сиромаштва у 2010. и видљиво смањење у 2011. години могу изгледати претерани с обзиром на то да БДП није за толико промењен.

³ Видети Крстић Г. и Сула В. (2007). *Основни документ о трендовима и профилу сиромаштва у Србији: 2004-2006. године*, mimeo.

⁴ Дубина сиромаштва је средња дистанца између потрошње целог становништва и линије сиромаштва, при чему је за оне који нису сиромашни узето да је дистанца једнака нули. Стога је дубина сиромаштва мера дефицита потрошње целог становништва; видети Technical Note: *Measuring poverty and analyzing changes in poverty over time*, The World Bank, http://siteresources.worldbank.org/INTPA/Resources/tn_measuring_poverty_over_time.pdf

Оцена сиромаштва добра је колико и примењена методологија, односно пресудно зависи од квалитета анкете о потрошњи домаћинстава (АПД), а она никада није савршена: нити је узорак анкете перфектан, нити је рад анкетара изванредан, нити су одговори испитаника увек потпуно тачни, нити је сигурнио да је линија сиромаштва баш у динар тачно постављена и слично, тако да се АПД, као и сви други статистички извори, може узети као користан инструмент за оквирну оцену нивоа потрошње појединих домаћинстава, а тиме и сиромаштва у Србији, али не и за прецизан рачун да је у 2011. било сиромашно ни мање ни више него 6,9% становништва и тачно 499 хиљада грађана Србије. Другим речима, са разумним нивоом поузданости можемо веровати да се сиромаштво 2011. године налазило у зони око поменутих вредности, процентни поен горе или доле. Стога суштина мерења сиромаштва на овај начин не представља тачно мерење да ли је стопа баш 7 или можда 8 процената (што није јако битно...), већ установљавање да она **није** 3%, 15% или 25%.

С друге стране, сумња у резултате оцене сиромаштва може бити неутемељена, јер на кретање потрошње најсиромашнијих грађана утиче пуно чинилаца – пензијска политика, кретање пољопривредне производње и цена пољопривредних артикала, разне компоненте социјалне политике, буџетска, монетарна и увозна политика, кретање курса динара, итд. – без детаљних анализа ефеката тих политика и феномена на дохотке и потрошњу појединих група становника није могуће поуздано оценити положај и промену положаја сиромашних грађана. За такве анализе АПД није довољан инструмент, већ је потребно направити сложене економетријске моделе симулације дохотка и потрошње који укључују и поменуте и друге економске варијабле и инструменте економске политике.

Поузданост оцена се додатно смањује дезагрегацијом резултата анкете по разним критеријумима. Узрок томе је смањење узорка са дезагрегацијом, што свакако смањује квалитет статистичке основе. На пример, број сиромашних старих преко 75 година у Србији је у АПД-у за 2011. био тек тридесет, што је довољно само за оквирну оцену. Уколико би се још тражио број ових сиромашних по крупним регионима (Шумадија, Београд, итд.) сигурно је да ће оцена бити непоуздана, јер се број анкетираних сиромашних становника старих преко 75 година у том случају смањује на мање од десет по региону.

ОЦЕНА СИРОМАШТВА У 2011.

Основни индикатори сиромаштва

Основни подаци о сиромаштву у Србији у 2011. години представљени су у Табели 1:

Табела 1. Сиромаштво у Србији, 2011.

	2011.
Линија сиромаштва (за еквивалентног одраслог), дин. месечно	9.483
Стопа сиромаштва, у %	6,8
Дубина сиромаштва, у %	1,1
Оштрина сиромаштва, у %	0,3

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС

Стопа сиромаштва у Србији је 2011. године износила 6,8%, односно 6,8% укупног становништва имало је потрошњу мању од линије сиромаштва (9.483 динара месечно). У апсолутним бројевима гледано, укупан број сиромашних био је 499 хиљада.

У овој години стопа сиромаштва у Србији смањена је у односу на претходну 2010. годину, када је износила 9,2% према истој методологији.⁵ Допринос томе свакако је дао реални раст личне потрошње од укупно 1,0% (према АПД), док је потрошња најсиромашнијих повећана далеко више. Истовремено, БДП је у сталним ценама порастао за 1,6%, што је наговештавало излазак Србије из економске кризе заједно са Европском унијом, односно са позитивним ефектима опоравка ЕУ на Србију кроз спољну трговину и финансијске односе. Реалне зараде су скромно повећане – за 0,2% у 2011. години.⁶ Допринос побољшању стања дало је и кретање пензија са две редовне индексације, прва у мају (за 5,5%) и друга у октобру (за 1,5%) 2011. године.

Дубина сиромаштва је у 2011. била умерених 1,1%, што значи да би било довољно издвојити из бруто друштвеног производа само 1,1%, односно 35 милијарди динара,⁷ и, уз савршену таргетираност трансфера, елиминисати сиромаштво у Србији.⁸ Овај релативно низак проценат значи да су сиромашни грађани Србије у просеку умерено сиромашни, односно у просеку се налазе доста близу линије сиромаштва.

Оштрина сиромаштва је трећа мера сиромаштва коју пратимо. Вредност ове мере такође је скромна – само 0,3% – што потврђује тезу о умерености („плиткости“) сиромаштва сиромашних у Србији.

⁵ Видети *Сиромаштво у Републици Србији, 2008–2010*, Саопштење ЛП 20, РЗС, 29.4.2011.

⁶ Статистички годишњак Србије 2012, РЗС, 2013, стр. 62.

⁷ БДП је у 2011. достигао 3.209 милијарди динара (РЗС).

⁸ Потребно је напоменути да је код оваквих разматрања потребан велики опрез, јер нити је савршена таргетираност трансфера могућа нити је сигурно да би покушај елиминације сиромаштва трансферима био најбоља политика – било због потребе да се повећају порези, било због потенцијално дестимулативних ефеката на радну активност, као и због чињенице да потрошња може бити мања од могуће због сопственог избора појединца.

Анализа сензитивности

Многи индикатори сиромаштва, укључујући и оне које овде користимо, у потпуности су одређени (1) одабраном линијом сиромаштва, (2) просечном потрошњом у земљи и (3) релативном дистрибуцијом потрошње међу грађанима. Будући да је оцењивање линије сиромаштва увек методолошки сложено, па и спорно, корисно је испитати осетљивост (сензитивност) оцењеног нивоа сиромаштва на мање промене висине линије сиромаштва.

За метод оцене сензитивности користимо обично поређење нивоа сиромаштва, односно стопа сиромаштва које се добијају малим померањима линије сиромаштва. У следећој табели приказани су резултати овог поређења:

Табела 2. Линија сиромаштва и стопа сиромаштва, 2011.

Варијације линије сиромаштва, основна линија =100	Стопа сиромаштва, 2011, у %	Стопа сиромаштва 2007, у %
80	2,2	2,9
90	4,1	4,2
95	5,4	5,0
100	6,8	6,6
105	8,3	7,8
110	10,1	8,9
120	13,5	11,8

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС;
Студија о животном стандарду, Србија 2002-2007, РЗС, 2008.

Како се види, оцењена стопа сиромаштва прилично је осетљива на избор висине линије сиромаштва. Уколико се, на пример, одабрана линија сиромаштва подигне за 5% доћи ће до повећања стопе сиромаштва са 6,8 на 8,3%. Око одабране линије се у просеку за једнопроцентно повишење линије сиромаштва добија повећање стопе сиромаштва за око 0,3 процентна поена. У већим интервалима промена стопе сиромаштва је свакако већа: на тај начин повишење линије сиромаштва за 20% доводи до удвостручења стопе сиромаштва (са 6,8% на 13,5%).

Оваква осетљивост сиромаштва указује на потенцијално велике ефекте будућих, чак и мањих економских шокова на стандард становништва. И умерена позитивна економска кретања, заједно са привредним растом, могу брзо извући из сиромаштва знатан број људи, као што негативна (погоршање економске кризе) могу приличан број људи одвести у сиромаштво.

У последњој колони претходне табеле навели смо, поређења ради, и резултате анализе осетљивости из 2007. године. Пажљивији увид показује сличност осетљивости промене линије сиромаштва на раширеност сиромаштва у Србији. Будући да је поменута анализа направљена на основу Анкете о животном стандарду (слична, али не и методолошки једнака АПД-у), она представља само оријентационо поређење.

Оваква осетљивост стопа сиромаштва уопште није неуобичајена у свету. На пример, у Аустралији је анализа сензитивности показала да повећање линије сиромаштва са 50% на 60% медијалног дохотка, односно за 20%, такође удвостручује стопу сиромаштва (са 9,9% на 19,8%).⁹

⁹ Saunders P., Hill T. and Bradbury B. (2007). *Poverty in Australia: Sensitivity Analysis and Recent Trends*, University of New South Wales.

Сиромаштво по типу насеља

Посматрано по типу насеља, сиромаштво је знатно мање на урбаном подручју, односно знатно веће на „осталом” подручју (варошице и села):

Табела 3. Сиромаштво, урбано и остало, 2011.

	Број сиромашних, у 000	Стопа сиромаштва, у %
Урбано	188	4,7
Остало	311	9,4
Србија	499	6,8

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС

Стопа сиромаштва је двоструко већа на осталом у односу на урбано подручје (9,4% према 4,7%). Од укупно 499 хиљада сиромашних у Србији на урбаном подручју живи 188 хиљада (37,7%), а на осталом 311 хиљада (62,3%).

Таква разлика уобичајена је у мање развијеним земљама пошто се модеран, продуктивнији сектор привреде налази углавном у градовима, а пољопривреда заостаје у технолошком напретку и одбацује мањи доходак по раднику са одговарајућим последицама по потрошњу. Истовремено је и квалификациона структура активних у пољопривреди знатно нижа него у другим, претежно урбаним делатностима. Поменути фактори у Србији такође важе, али је положај руралних предела додатно погоршан неповољним демографским и миграционим кретањима која су довела до старења становништва, па у многим сеоским домаћинствима живе искључиво стара лица; њихова је продуктивност мања од уобичајене и стога себи теже обезбеђују потребан ниво задовољавања потреба.

И поред повољнијег стања ни урбана насеља Србије нису поштеђена сиромаштва, па је и ниво сиромаштва приличан за урбане услове: сваки двадесети становник не задовољава ни минималне стандарде потрошње. Узрок оваквом степену сиромаштва у градским срединама може се наћи у економској кризи која влада током последњих година, а уз високу незапосленост популације у радном добу и неповољна кретања прихода становништва - како зарада тако и социјалних трансфера (првенствено пензија). Због таквих неповољних економских кретања градови у Србији не успевају да реализују своје предности у економским потенцијалима (и људским и материјалним) и постану покретачи економског и социјалног напретка целе земље.

Поред тога, разлике у сиромаштву међу градовима могу бити и често јесу значајне.¹⁰ Тако је и у Србији, где је сиромаштво у Београду ниже него у урбаном подручју у целини (које укључује и Београд): 3,7% према 4,7%. Битан део узрока разлика може се наћи у историјском наслеђу – од ранијег нивоа развијености до (не)успеха да се локална економија трансформише из старих социјалистичких у нове, напредније облике.

Поред урбаног и руралног подручја у Србији постоји једна специфична група насеља – варошице – која поседује карактеристике и сеоских и градских насеља, па тако представља прелаз од једних ка другима (нпр. Лапово, Мионица, Лучани, Гуча, Осечина, Беочин, Ириг). У АПД-у су ова насеља укључена у остала. О стању сиромаштва у овим насељима немамо тачне податке пошто их АПД не издваја из групе осталих насеља. Ипак, вероватно је да је стопа сиромаштва у овим насељима између вредности за рурална и урбана насеља (уз

¹⁰ Dimensions of Urban Poverty in the Europe and Central Asia Region, World Bank Policy Research Working Paper 3998, 2006.

изузетке у специфичним ситуацијама каква је висока зависност дохотка становништва од једне фабрике, нпр. Лучани, Косјерић), било са позитивним, било са негативним ефектима.

Укупно гледано, разлике међу поменутим подручјима нису превише велике и уобичајене су за земље Источне и Југоисточне Европе, код којих се однос стопа руралног и урбаног сиромаштва креће од 1,3:1 до 3:1.¹¹

Географија сиромаштва

Ниво сиромаштва по регионима, изражен стопама сиромаштва, и територијална дистрибуција сиромашних у Србији приказани су у следећој табели:

Табела 4. Сиромаштво по регионима Србије, 2011.

	Број сиромашних, у 000	Стопа сиромаштва, у %
Србија	499	6,8
Војводина	118	6,2
Београд	56	3,7
Централна Србија без Београда	324	8,3
Шумадија, Западна Србија	127	5,7
Југоисточна Србија, Источна Србија	197	11,7

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС

Како се види, највишу стопу сиромаштва од три основна региона има Централна Србија – 8,3% - такође с највећим апсолутним бројем сиромашних од 324 хиљаде (две трећине укупног броја у Србији). Следи Војводина са стопом од 6,2% и 118 хиљада и, на дну, Београд са 3,7% и 56 хиљада сиромашних. Уколико се Централна Србија подели на два подрегиона, видећемо да Источна/Југоисточна Србија има највишу стопу сиромаштва (11,7%), док Шумадија и Западна Србија заједно имају релативно ниску стопу од 5,7%.

¹¹ Ibid

Табела 5. Ниво развоја региона, Србија = 100, 2011.

	Ниво
Војводина	100,0
Београд	174,6
Централна Србија	66,5
Шумадија, Западна Србија	68,2
Источна и Југоисточна Србија	64,4

Извор: Регионални бруто домаћи производ 2011-2012, РЗС, видети

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Nacionalni/Radni%20dokument%202012%20srpski.doc>, посећено 12.01.2014.

Како се види, Београд је далеко најразвијенији регион у Србији (индекс развоја је 174,6% према просеку Републике) и практично једини изнад просечног нивоа развоја Републике Србије у целини. Следи Војводина, чији је ниво развоја, мерен бруто друштвеним производом по становнику, на републичком просеку, док се на зачељу налази Централна Србија која достиже тек две трећине нивоа Србије у целини. Међу два подрегиона Централне Србије нешто је развијенији шумадијско-западносрбијански (68,2% просека Србије), док се на зачељу налазе Источна и Југоисточна Србија са 64,4% републичког просека.

Када се упореде ранг листе нивоа развоја и степена сиромаштва види се усклађеност: Београд је најразвијенији, па је и стопа сиромаштва најнижа; Војводина је у средини и по нивоу развоја и по сиромаштву, док је Централна Србија у најнеповољнијој позицији и по једном и по другом критеријуму. Економски развој је, поново се потврђује, најбоље средство за борбу против сиромаштва.

Занимљиво је, међутим, да је стопа сиромаштва у подрегиону Шумадија/Западна Србија нешто нижа него у Војводини и поред знатно нижег нивоа развоја (БДП у Војводини чак је за 46,6% виши него у Шумадији/Западној Србији). Узрок овој неусклађености налази се у неједнакостима унутар ових региона: неједнакост потрошње међу грађанима већа је у Војводини него у Шумадији/Западној Србији – Ђини је 0,25 у Војводини, а 0,23 у Шумадији/Западној Србији у 2011. (видети одељак *(Не)једнакости у Србији*), тако да већа уједначеност у стандарду становништва у овом другом региону чини да је стопа сиромаштва нижа и поред знатног заостајања за доходком Војводине. Другим речима, и поред заостајања у доходу (бруто друштвеном производу), већа уједначеност чини да групација са најмањом потрошњом у шумадијско-западносрбијанском региону има већу потрошњу по потрошачкој јединици него у Војводини, па тиме и нижу стопу сиромаштва.

Профил сиромашних

У овом одељку биће приказан профил сиромашних у Србији, односно понуђен одговор на питање ко су сиромашни у Србији, а према различитим демографско-социјално-економским карактеристикама. Проучавање и познавање профила сиромашних нужна је претпоставка успешне борбе против сиромаштва, јер је једино на тој основи могуће одабрати и подесити одговарајуће инструменте социјалне политике, укључујући и финансијске трансфере сиромашнима.¹²

Први индикатор који ћемо приказати је тип домаћинства, односно сиромаштво према бројности чланова домаћинства:

Табела 6. Сиромаштво према типу домаћинства, 2011, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Једночлана	4,0	4,4	7,4
Двочлана	5,4	15,7	19,7
Трочлана	3,4	9,1	18,1
Четворочлана	5,0	16,9	22,8
Петочлана	8,8	18,1	13,9
Шесточлана и више	13,5	35,8	18,0
Србија	6,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС

Вишечлана домаћинства (петочлана и бројнија) натпросечно су сиромашна, што је у основи природно с обзиром на различит однос броја лица са личним приходом (од рада, пензије, итд.) и неактивних лица без икаквих прихода (деца, стари без прихода). Наиме, у вишечланим домаћинствима поменути однос је неповољнији него у мање бројним домаћинствима. Ипак, може се уочити да разлике у стопи сиромаштва између домаћинстава различите бројности нису драматично велике пошто ни сам однос лица са приходима и без прихода није драматично различит: готово у сваком домаћинству постоје лица и са приходима и без њих, што умногоме упросечава крајњи резултат. Тако је стопа сиромаштва шесточланих и бројнијих домаћинстава тек двоструко већа од просека за целу популацију, а око три пута од малобројних домаћинстава. Део разлога за умерено сиромаштво вишечланих домаћинстава налази се у томе да она ретко обухватају само родитеље и децу (која немају приходе), а често вишегенерацијске породице у којима и стари имају сопствене приходе (од пензије и слично).

У укупном броју сиромашних најбројнија је група оних који живе у најмногобројним домаћинствима - 35,8%. Потом следе петочлана (18,1%), што значи да у ове две групе домаћинстава живи нешто више од једне половине сиромашних у Србији.

¹² За стање и проблеме у Србији видети Матковић Г., Мијатовић Б. и Станић К. (2014). *Новчана давања за децу и породице са децом у Србији – анализа и препоруке*, ЦПДС.

Следећи индикатор профила је старост сиромашних:

Табела 7. Сиромаштво према старости, 2011, у %

Године	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
До 13	10,0	16,3	11,1
14-18	9,4	7,2	5,2
19-24	7,7	8,3	7,4
25-45	6,3	23,0	24,9
46-65	5,7	24,4	28,9
0-65	6,9	79,2	77,5
65+	6,2	20,7	22,5
0-75	6,7	90,4	91,2
75+	7,4	9,6	8,8
Србија	6,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинства 2011, РЗС

Како се види, стопа сиромаштва опада са повећањем година: највиша је код најмлађе деце (10,0%), па се смањује све до 65 година старости (5,7%). Одлучујући разлог томе је радна активност грађана, која такође расте до краја радног века (65 година за мушкарце). После 65. године стопа сиромаштва минимално расте, али је и даље испод просечне за укупно становништво Србије, што сведочи о доброј заштити од западања у сиромаштво коју пензијски систем Србије пружа пензионерима, односно целој популацији старијих лица.

Разлике ни овде нису посебно велике (однос највише и најниже стопе мањи је од један према два). Општи разлог релативно умерених разлика је чињеница да домаћинства најчешће представљају комбинацију појединаца који припадају различитим социоекономским и демографским категоријама, тако да представљају микс који „упросечује” позицију домаћинства. Деца практично никада не живе сама већ са родитељима или неким старијим лицем које има своје приходе, старо лице које нема сопствених прихода често живи са старим лицем које има пензију или друге приходе и слично.

У складу са наведеном су и разлике у сиромаштву између деце и одраслих:

Табела 8. Сиромаштво деце и одраслих, 2011, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Деца (0-18)	9,8	23,6	16,4
Одрасли	6,2	76,4	73,6
Србија	6,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинства 2011, РЗС

Деца су у просеку сиромашнија – њихова стопа сиромаштва је 9,8% према 6,2% код одраслих – што значи да је за половину већа. И одрасли у породицама са децом имају једнаку стопу сиромаштва као деца пошто деле судбину кроз заједнички приход, односно потрошња домаћинства се дели сразмерно на све чланове без обзира на старост. На позицију деце, као и на релативно мале разлике између сиромаштва одраслих и деце, битно утиче чињеница да је све мање породица са пуно деце, већ доминирају оне са мањим бројем – са једним или двоје. Тиме се проблем сиромаштва најмлађих ублажава у односу на некадашње стање са већим бројем деце по једној породици, када је сиромаштво и деце и породица са децом било израженије. Ипак, и даље важи основна логика раније потврђена и у Србији:¹³ што је више деце у породици, она су у просеку сиромашнија.

Последњи од демографских индикатора који ћемо приказати је сиромаштво према полу:

Табела 9. Сиромаштво према полу, 2011, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Мушкарци	6,7	48,1	48,5
Жене	6,8	51,9	51,5
Србија	6,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС

Разлике у степену сиромаштва између мушкараца и жена практично не постоје пошто је стопа сиромаштва подједнака за припаднике оба пола. Нешто веће учешће жена у укупном броју сиромашних последица је њихове веће бројности у односу на мушкарце у целом становништву Србије. Извесно заостајање жена за мушкарцима код просечних зарада не одражава се на потрошњу пошто сви чланови домаћинства, по претпоставци, заједнички троше приходе домаћинства без обзира на њихове изворе.

После демографских индикатора погледаћемо неке који се односе на радне карактеристике грађана Србије. Први се односи на школску спрему носиоца домаћинства:

Табела 10. Сиромаштво према школској спреми носиоца домаћинства, 2011, у %

Године	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Незавршена основна школа	16,5	34,1	14,0
Основна школа	11,1	32,8	20,0
Средња школа	4,0	30,9	51,8
Виша школа	2,5	2,2	6,1
Висока школа	-	-	8,0
Србија	6,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС

¹³ Видети Студија о животном стандарду, Србија 2002-2007, РЗС, 2008, стр. 22.

Школска спрема носиоца домаћинства¹⁴ је важан фактор сиромаштва: стопа сиромаштва опада како расте његова школска спрема. Док је ова стопа 16,5% код домаћинстава чији носилац има незавршену основну школу и 11,1% са завршеном основном школом, дотле је само 4,0% са средњом и 2,5% са вишом школом. Код домаћинстава чији су носиоци са факултетским образовањем није било сиромаштва у 2011. години.

Због поменуте конфигурације стопа сиромаштва у апсолутном броју сиромашних доминирају они чији носиоци домаћинства имају незавршену или завршену основну школу: њих је две трећине од укупног броја (66,9%), иако у укупном становништву учествују само са 36,0%. Друга важна категорија су они чији носиоци домаћинства имају средњу стручну спрему: учествују у укупном броју сиромашних са 30,9%, што је знатно мање од учешћа у укупном становништву (51,8%).

Према тренутном статусу носиоца домаћинства на тржишту рада сиромаштво је приказано у следећој табели:

Табела 11. Сиромаштво према статусу на тржишту рада – носилац, 2011. у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Запослен	5,0	35,2	47,4
Незапослен	17,1	20,9	8,3
Неактиван	6,7	43,9	44,3
Србија	6,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, РЗС

Од три могуће опције – да носилац домаћинства буде запослен, незапослен или неактиван – са становишта сиромаштва домаћинства далеко је најнеповољнија опција уколико је носилац домаћинства незапослен - просечна стопа сиромаштва у том случају износи знатних 17,1%. За то што ова стопа није виша заслужна је чињеница да ова домаћинства имају и других прихода и да су неки од чланова запослени, без обзира на то што је носилац незапослен.

Знатно нижи ризик сиромаштва имају домаћинства са неактивним лицем као главом домаћинства (6,7%), што је и на нивоу просека за Републику Србију у целини (6,8%). За релативно повољан положај домаћинстава чији су носиоци неактивни првенствено је заслужан пензијски систем Србије пошто се пензионери налазе међу неактивним лицима по дефиницији. Међу неактивнима далеко нижу стопу сиромаштва имају пензионери (6,1%) у односу на остале неактивне (16,2%).

Најнижу, мада незанемарљиву стопу сиромаштва од 5,0% имају домаћинства са запосленом особом као носиоцем. Чињеница да 35,2% сиромашних потиче из домаћинстава у којима је бар један члан (носилац) запослен сведочи да ни радна активност није довољна за избегавање сиромаштва у Србији. Узрок томе се може наћи у чињеници да многи запослени раде скраћено радно време или чак нередовно и у сивој економској зони и стога остварују скромне приходе. Унутар групе запослених вишу стопу сиромаштва имају samozапослени (6,3%) у односу на запослене код послодавца (4,3%).

¹⁴ „Носилац домаћинства (глава домаћинства) је лице које је препознатљиво за све чланове домаћинства. Најчешће је то лице које доноси значајне одлуке или је одговорно за финансијску ситуацију и благостање чланова домаћинства” (дефиниција РЗС).

* * *

Сиромаштво је у 2011. години видљиво смањено у односу на претходну годину, и то због ублажавања економске кризе из претходних година и позитивних ефеката економског раста на приходе и расходе становништва (према Анкети о потрошњи домаћинства). Стопа сиромаштва је била 6,8%, односно међу сиромашнима се нашло 499 хиљада грађана Србије. Сиромаштвом су највише погођени незапослени и неквалификовани грађани и становници Источне/Југоисточне Србије. Та три фактора (радни статус, школска спрема и локација становања) најбоље објашњавају сиромаштво појединаца. Посебна група су деца, чија је стопа сиромаштва за половину већа него стопа сиромаштва одраслих и која свакако спадају у групу угрожених категорија.

ОЦЕНА СИРОМАШТВА У 2012.¹⁵

Основни индикатори сиромаштва

Основни подаци о сиромаштву у Србији у 2012. години приказани су у Табели 12:

Табела 12. Сиромаштво у Србији, 2012.

	2012.
Линија сиромаштва (за еквивалентног одраслог), дин. месечно	10.223
Стопа сиромаштва, у %	8,8
Дубина сиромаштва, у %	1,9
Оштрина сиромаштва, у %	0,7

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

Стопа сиромаштва у Србији је 2012. године достигла 8,8%, тј. потрошња 8,8% укупног становништва била је нижа од линије сиромаштва (10.223 динара месечно). Наведени проценат означава да је укупан број сиромашних био 642 хиљаде.

У 2012. години стопа сиромаштва у Србији повећана је у односу на претходну 2011. годину, када је износила 6,8% према истој методологији. Непосредан узрок томе је смањење личне потрошње за 3,1% у реалном изразу (према АПД), а још је веће смањење личне потрошње најсиромашнијих. Суштински разлог је смањење бруто друштвеног производа (у сталним ценама) за 1,5%, што показује да је у Србији економска криза заоштрена у 2012. години, а чему је битно допринела и слаба жетва у пољопривреди.¹⁶ И број сиромашних је повећан са 499 на 642 хиљаде, односно за 30%.

Дубина сиромаштва је у 2012. била 1,9%, што значи да би требало издвојити из бруто друштвеног производа 1,9%, односно 64 милијарде динара,¹⁷ и, уз претпоставку савршене таргетираности трансфера, уклонити сиромаштво у Србији. Овај релативно низак проценат значи да су сиромашни грађани Србије, и поред извесног погоршања током 2012. године, и даље у просеку умерено сиромашни, односно да се њихова потрошња налази у просеку на малој дистанци од линије сиромаштва.

¹⁵ За оцену сиромаштва у 2012. важи велики број напред наведених оцена сиромаштва у 2011. години, па их овде нећемо понављати.

¹⁶ Тај пад пољопривредне производње само је делимично погодио дохотке пољопривредника; дошло је до компензационог раста цена оних производа код којих увоз није добар супститут, па се губитак делимично прелио на потрошаче.

¹⁷ БДП Србије је у 2012. достигао 3.349 милијарди динара (РЗС).

Оштрина сиромаштва је и даље доста скромна: она износи 0,7, па се и за 2012. годину може закључити да је, и поред извесног погоршања позиције сиромашних у Србији, њихово сиромаштво и даље доста умерено.

Анализа сензитивности за 2012. показује сличност са напред наведеном за 2011. годину. У следећој табели приказани су резултати поређења нивоа сиромаштва, односно стопа сиромаштва, који се добијају малим померањима линије сиромаштва:

Табела 13. Линија сиромаштва и стопа сиромаштва, 2012.

Варијације линије сиромаштва, основна линија = 100	Стопа сиромаштва, 2012, у %
80	3,6
90	6,1
95	7,1
100	8,8
105	9,9
110	11,8
120	15,3

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

Ипак, у 2012. су померања стопе сиромаштва релативно мања за дату промену линије сиромаштва: тако спуштање линије за 20% резултира смањењем стопе сиромаштва за 59% уместо за 68% у 2011; подизање линије сиромаштва за 20% доводи у 2012. до повећања стопе сиромаштва за 74% уместо за 99% у 2011. години. Ово показује да се сиромаштво унеколико „разредило” у 2012, односно да се око линије сиромаштва налази нешто мање грађана Србије него током претходне године.

Сиромаштво по типу насеља

Посматрано по типу насеља, сиромаштво је знатно мање на урбаном подручју, односно знатно веће на „осталом” подручју (варошице и села):

Табела 14. Сиромаштво, урбано и остало, 2012.

	Број сиромашних, у 000	Стопа сиромаштва, у %
Србија	642	8,8
Урбано	241	6,0
Остало	401	12,3

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

Стопа сиромаштва је 2012. године скоро двоструко већа на „осталом” подручју у односу на урбано (12,3% према 6,0%). Од укупно 642 хиљаде сиромашних на урбаном подручју Србије живи 241 хиљада (37,7%), а на осталом 401 хиљада (62,3%).

Неповољнија позиција „осталог” подручја првенствено је последица стања на селу и у пољоприведи (која одбацује мањи доходак у односу на „градске” делатности), неповољних демографских кретања и старења становништва и, што је специфично за 2012. годину, знатног подбацивања пољопривредне производње, посебно земљорадње (смањење за око 30% у односу на 2011. годину) због катастрофалне суше. Лоша жетва значила је смањење доходака не само непосредних произвођача, већ и целог сеоског становништва.

Сиромаштво становништва у градовима Србије знатно је ниже него на осталим подручјима, али није занемарљиво: стопа сиромаштва износи у 2012. години 6,0%, односно сваки седамнаести грађанин је сиромашан. Текућа економска криза погађа у великој мери и градове Србије.

У односу на претходну 2011. годину, стопе су у 2012. видљиво повећане: са 4,7% на 6,0% на урбаном и са 9,4% на 12,3% на осталом подручју.

Географија сиромаштва

У следећој табели приказани су ниво сиромаштва по регионима, изражен стопама сиромаштва, и територијални распоред сиромашних у Србији:

Табела 15. Сиромаштво по регионима Србије, 2012.

	Број сиромашних, у 000	Стопа сиромаштва, у %
Србија	642	8,8
Војводина	191	9,3
Београд	47	3,1
Централна Србија без Београда	405	10,8
Шумадија, Западна Србија	112	5,3
Југоисточна Србија, Источна Србија	293	17,7

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

И у 2012. години највишу стопу сиромаштва међу великим регионима Србије има Централна Србија – 10,8%, а и број сиромашних у апсолутним бројевима је највећи - 405 хиљада. На невеликом растојању следи Војводина са стопом од 9,3% и 191 хиљада сиромашних, да би на зачељу био Београд са 3,1% и 47 хиљада сиромашних. Делјењем Централне Србије на два подрегиона добија се релативно ниска стопа сиромаштва за Шумадију и Западну Србију заједно, која износи 5,3%, док Источна/Југоисточна Србија има далеко највишу стопу сиромаштва (чак 17,7%).

И ове године се поређењем степена развијености и сиромаштва добија углавном усклађена веза, с тим да и у 2012. години развијенија Војводина има знатно вишу стопу сиромаштва него регион Шумадија/Западна Србија. Узрок овоме се и сада налази у знатно уједначенијој потрошњи становништва у региону Шумадија/Западна Србија (Ћини 0,22) него у Војводини (Ћини 0,27), у којој је чак дошло до повећања у односу на претходну годину.

У односу на претходну 2011. годину, у 2012. је дошло до великог повећања сиромаштва у региону Источне и Југоисточне Србије (стопа повећана са 11% на 17,7%), али и у Војводини (са 6,2% на 9,3%), због знатног повећања неједнакости (Ћини повећан са 0,25 на 0,27). С друге стране, сиромаштво је смањено у Београду (са 3,7% на 3,1%) и Шумадији/Западној Србији (са 5,7% на 5,3%).

Релативно висок раст сиромаштва у Војводини и Источној/Југоисточној Србији делом је последица подбацивања пољопривредне производње у 2012. години, које је у овим крајевима натпросечно погодило како пољопривреднике, тако и сиромашније становнике градова кроз више цене и део њих повукло испод линије сиромаштва. Узрок знатног погоршања стопе сиромаштва за Југоисточну/Источну Србију налази се у високом паду БДП-а овог региона у 2012. години - за 5,1%, према подацима РЗС-а.

Ова кретања указују да су у једној земљи са јединственом социјалном политиком могуће дивергентне тенденције у динамици сиромаштва по регионима, а првенствено због разлика у њиховим социоекономским системима и деловању различитих фактора сиромаштва.

Профил сиромашних

За успешну борбу против сиромаштва потребно је наћи одговор на питање ко су сиромашни, односно начинити профил сиромашних у Србији према различитим демографским, социјалним и економским индикаторима.

На почетку ћемо испитати сиромаштво према бројности чланова домаћинства – од једночланих до веома бројних:

Табела 16. Сиромаштво према типу домаћинства, 2012, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Једночлана	4,9	4,3	7,8
Двочлана	5,0	11,1	19,6
Трочлана	7,6	15,3	17,8
Четворочлана	6,9	18,1	22,9
Петочлана	13,8	21,6	13,8
Шесточлана и више	14,3	29,6	18,1
Србија	6,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

Положај домаћинства пресудно одређује однос броја запослених и незапослених/неактивних чланова без прихода, тако да повољнији (већи) однос смањује ризик сиромаштва. Будући да је у већим домаћинствима тај однос обично неповољнији (већи број деце или неактивних старих лица без прихода), то се и у Србији показује да су вишечлана домаћинства сиромашнија него малобројна. И у 2012. години, као и у 2011, посебно су угрожена домаћинства са пет и више чланова, док она мања (до четири члана) имају стопу сиромаштва испод општег просека. Ипак, неједнакост сиромаштва није посебно велика, јер вишечлана домаћинства имају само два до три пута већу стопу него малобројнија. Узрок ове релативно мале разлике јесте чињеница да ни поменути однос лица са приходима и без њих није драматично различит: у Србији су вишечлане породице ретко сачињене од великог броја деце, већ се обично ради о вишегенерацијским домаћинствима код којих више чланова има сопствене приходе (од рада, пензије, итд.).

У складу с тим, у укупном броју сиромашних највише је оних који живе у домаћинствима са пет и више чланова (51,2%). Потом следе четворочлана (18,1%), и тако даље.

Следећи индикатор профила је сиромаштво по старости:

Табела 17. Сиромаштво према старости, 2012, у %

Године	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
До 13	12,5	15,0	10,6
14-18	12,0	6,9	5,0
19-24	12,3	9,6	6,9
25-45	8,6	24,4	24,9
46-65	7,7	25,7	29,3
0-65	9,3	81,8	76,8
65+	6,9	18,1	23,3
0-75	8,9	92,0	90,9
75+	7,7	8,0	9,1
Србија	8,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

Стопа сиромаштва се очекивано смањује са повећањем броја година: највиша је код најмлађе деце (12,5%) да би се смањивала до најстарије групације (65+ година), код које износи 7,7%. Одлучујући разлог томе је радна активност грађана, која такође расте до краја радног века (65 година за мушкарце), с тим да је стопа сиромаштва још нижа код најстарије популације (изнад 65 година) која је углавном неактивна и једним делом корисник пензија, те говори о заштити коју пензијски систем Србије пружа.

Разлике у сиромаштву између генерација нису посебно велике стога што у једном домаћинству обично живе припадници различитих генерација и деле заједнички приход домаћинства, чиме се уједначава потрошња свих.

Уколико агрегирамо наведене односе појединих старосних група, добићемо следеће релације између деце и одраслих:

Табела 18. Сиromаштво деце и одраслих, 2012, у %

	Стопа сиromаштва	Структура сиromашних	Структура укупног становништва
Деца (0-18)	12,3	21,9	15,7
Одрасли	8,1	78,1	84,3
Србија	8,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинства 2012, РЗС

Деца су, уобичајено, сиromашнија од одраслих: њихова стопа сиromаштва је у 2012. години 12,3% према 8,1% код одраслих, тј. за половину већа. Узрок томе је неповољнији однос оних који зарађују и оних који су издржавани у породицама са децом. Наравно, у породицама са децом и одрасли имају једнаку стопу сиromаштва као деца пошто се потрошња домаћинства дели сразмерно на све чланове без обзира на године.

У односу на 2011. годину није дошло до релативних промена, већ је само повећано сиromаштво и деце и одраслих у подједнакој мери.

Сиromаштво према полу приказано је у следећој табели:

Табела 19. Сиromаштво према полу, 2012, у %

	Стопа сиromаштва	Структура сиromашних	Структура укупног становништва
Мушкарци	9,0	49,3	48,3
Жене	8,6	50,7	51,7
Србија	8,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинства 2012, РЗС

Разлика у степену сиromаштва између мушкараца и жена је доста мала, али је занимљиво да постоји, за разлику од 2011. године када је није било: стопа сиromаштва мушкараца је у 2012. години 9,0%, а жена 8,6%. Пошто је, како ћемо видети, и у 2013. години разлика у сиromаштву између мушкараца и жена минимална, и то са мањим сиromаштвом мушкараца, то закључујемо да је сиromаштво мушкараца и жена подједнако и да је резултат за 2012. мала статистичка грешка.

Следећи индикатор се односи на школску спрему носиоца домаћинства:

Табела 20. Сиromаштво према школској спреми носиоца домаћинства, 2012, у %

Године	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Незавршена основна школа	19,5	29,8	13,4
Основна школа	15,0	34,5	20,2
Средња школа	5,6	33,5	53,0
Виша школа	2,3	1,6	6,3
Висока школа	0,7	0,5	7,1
Србија	8,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

Међу факторима сиромаштва школска спрема носиоца домаћинства је један од најважнијих. У претходној табели се јасно види да стопа сиромаштва опада како расте школска спрема носиоца. Ова стопа је 19,5% код домаћинстава чији носиоци имају незавршену основну школу и 15,0% код домаћинстава чији носиоци имају завршену основну школу, да би била знатно нижих 5,6% код носилаца домаћинстава са средњом, 2,3% са вишом школом и само 0,7% са факултетским образовањем.

Сиромаштвом је тако највише погођен онај сегмент радне популације који има најниже приходе, а то су неквалификовани, обично физички радници без средње стручне школе или звања квалификованог радника. И у апсолутном броју сиромашних они доминирају: њих је и у 2012, као и у 2011. години, две трећине од укупног броја (64,3%) сиромашних, иако у укупном становништву учествују са само 33,6%.

Угроженост сиромаштвом према статусу носиоца домаћинства на тржишту рада приказана је у следећој табели:

Табела 21. Сиromаштво према статусу носиоца на тржишту рада, 2012, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Запослен	6,5	32,1	43,3
Незапослен	21,0	24,3	10,1
Неактиван	8,2	43,6	46,7
Србија	8,8	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2012, РЗС

За домаћинство постоји највећи ризик сиромаштва уколико је носилац домаћинства незапослен, јер је тада стопа сиромаштва 21,0%. Ова стопа би свакако била виша да ова домаћинства немају других прихода. Знатно су мање угрожена сиромаштвом домаћинства код којих је глава породице запослена или неактивна. За неактивне носиоце је ова стопа повољна, а последица је подршке коју пензијски систем игра код старих неактивних лица,

па је њихова стопа сиромаштва скромних 6,6%. Налаз да је међу домаћинствима са запосленим члановима доста сиромашних (чак трећина укупног броја) показује да у Србији ни радна активност није довољна заштита од сиромаштва. Стопа сиромаштва слична је за samozaposlene (6,7%) и за запослене код послодавца (6,4%).

* * *

У 2012. години сиромаштво је видљиво повећано у односу на претходну годину – са 6,8% на 8,8%, првенствено због суше и веома лоше жетве, што је довело до пада бруто друштвеног производа и смањења потрошње свих грађана, а посебно сиромашнијих слојева. Регистровано је 642 хиљаде сиромашних, а највећи ризик сиромаштва имали су чланови бројних домаћинстава, незапослени и неквалификовани грађани, становници Источне/Југоисточне Србије и деца.

ОЦЕНА СИРОМАШТВА У 2013.¹⁸

Основни индикатори сиромаштва

Најважнији подаци о сиромаштву у Србији у 2013. години изнети су у Табели 22:

Табела 22. Сиромаштво у Србији, 2013.

	2013.
Линија сиромаштва (за еквивалентног одраслог), дин. месечно	11.020
Стопа сиромаштва, у %	8,6
Дубина сиромаштва, у %	1,8
Оштрина сиромаштва, у %	0,6

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

Стопа сиромаштва у Србији се 2013. године налазила на нивоу од 8,6%, односно потрошња 8,6% укупног становништва је била нижа од линије сиромаштва (11.020 динара месечно). Поменути проценат означава да је укупан број сиромашних у Србији био 610 хиљада.

Значи, у 2013. години стопа сиромаштва у Србији минимално је смањена, односно задржана је практично на истом нивоу у односу на претходну 2012. годину када је износила 8,8%, рачунато по истој методологији. Будући да је бруто друштвени производ Србије у 2013. повећан за 2,5%, према прелиминарним подацима Републичког завода за статистику могло се очекивати видљивије смањење сиромаштва на основу увећања личне потрошње из повећаног БДП-а. Међутим, није дошло до смањења сиромаштва, већ до промене структуре БДП-а: реална лична потрошња је у Србији, према Анкети о потрошњи домаћинстава за 2013, смањена за 1,4%, док је извоз битно повећан, што значи да је дошло до преусмеравања произведене робе са домаће личне потрошње на извоз. Такво кретање реалне потрошње узроковано је првенствено смањењем реалних зарада у 2013. години за 1,9% и реалних пензија за 3,9% у односу на 2012. годину.¹⁹

Поменуто смањење укупне личне потрошње могло је чак довести до повећања сиромаштва у Србији, али до тога није дошло пошто је потрошња најсиромашнијих десетак процената становништва задржана у 2013. на сличном нивоу какав је остварен у 2012. години. Томе је допринело више чинилаца, од повећања пољопривредне производње и релативног смањења цена хране до система социјалне заштите, односно заштите најсиромашнијих грађана.

¹⁸ За оцену сиромаштва у 2013. важи велики број напред наведених оцена сиромаштва у 2011. и 2012. години, па их овде нећемо понављати.

¹⁹ Видети Месечни статистички билтен, бр. 12/2013, РЗС, стр. 32 и Месечни билтен за децембар 2012. и 2013, ПИО фонд.

Дубина сиромаштва је у 2013. била 1,9%, што значи да би из бруто друштвеног производа земље требало издвојити 1,8%, односно 65 милијарди динара²⁰ и, уколико би таргетираност овог трансфера била перфектна, ликвидирати сиромаштво у Србији. И ове године релативно скроман износ дубине сиромаштва значи да су у Србији сиромашни грађани и даље у просеку умерено сиромашни, тј. да се њихова лична потрошња налази у просеку на малој удаљености од наведене линије сиромаштва.

Оштрина сиромаштва је и даље доста скромна: она износи 0,6, па се за 2013. годину, као и за 2012, може поново дати оцена да је сиромаштво у Србији и даље углавном умерено.

Анализа сензитивности за 2013. показује високу сличност са већ наведеним за 2011. и 2012. годину. У наредној табели представљено је поређење стопа сиромаштва које се добијају померањима линије сиромаштва за по 5% навише и наниже од основне линије:

Табела 23. Линија сиромаштва и стопа сиромаштва, 2013.

Варијације линије сиромаштва, основна линија =100	Стопа сиромаштва, 2013, у %
80	3,7
90	5,9
95	7,1
100	8,6
105	10,3
110	12,9
120	17,7

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

У 2013. години померања стопе сиромаштва су слична померањима у 2012. код снижавања линије сиромаштва, док је код њеног подизања тенденција нешто другачија: померања стопе сиромаштва су нешто већа него 2012. године. Тако је подизање линије за 20% донело повећање стопе сиромаштва за 106% (са 8,6% на 17,7%). На тај начин се сиромаштво донекле „згуснуло” пошто се за исту промену сада (у 2013. години) јавља више сиромашних него током претходне године.

²⁰ БДП Србије је у 2013. достигао 3.618,2 милијарди динара (РЗС).

Сиромаштво по типу насеља

Посматрано по типу насеља сиромаштво је знатно мање на урбаном подручју, односно знатно веће на „осталом” подручју (варошице и села):

Табела 24. Сиромаштво, урбано и остало, 2013.

	Број сиромашних, у 000	Стопа сиромаштва, у %
Србија	610	8,6
Урбано	264	6,3
Остало	347	12,0

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

Како видимо, стопа сиромаштва у 2013. је на урбаном подручју 6,3%, а на осталом 12,0%, док је број сиромашних 264 и 347 хиљада.

Стопа сиромаштва на осталом подручју је и 2013. године двоструко већа него на урбаном подручју (12,0% у односу на 6,3%), мада је разлика донекле смањена у поређењу са 2012. годином: однос стопе сиромаштва на осталом у односу на урбано подручје смањен је са 2,05 у 2012. на 1,91 у 2013. години. Ове разлике између двају подручја уобичајене су за земље Источне и Југоисточне Европе, код којих се однос стопа руралног и урбаног сиромаштва креће од 1,3:1 до 3:1.

Знатно виша стопа сиромаштва на осталом подручју последица је више узрока који кумулативно делују: савремен, продуктивнији део привреде углавном се налази на урбаним подручјима, док пољопривреда касни са технолошким напретком и доноси пољопривредном становништву мањи доходак по раднику са заостајањем потрошње; томе доприноси и квалификациона структура радноактивних, која је у пољопривреди знатно нижа него у другим, претежно урбаним делатностима; положај сеоског подручја, па и многих варошица додатно је погоршан негативним демографским кретањима која су довела до старења становништва, па у многим руралним домаћинствима живе искључиво стара лица чија је продуктивност мања од просечне и која заостају у задовољењу потреба. Општије посматрано, пољопривреда Србије се сада налази у епохалној трансформацији из ситносопственичке, карактеристичне за XIX, па и XX век, у технолошки модернију и поседовно укрупњену која је мање окренута зеленој пијаци, а све више интегрисана у велике прометне ланце.

Иако у повољнијем положају, ни урбана насеља Србије нису поштеђена сиромаштва, па је сваки шеснаести становник у 2013. години сиромашан. Разлог овоме свакако је већ дуготрајна економска криза повезана са високом незапослености становништва у радном добу, што прати смањење доходака и потрошње.

Географија сиромаштва

У следећој табели приказани су ниво сиромаштва по регионима, изражен стопама сиромаштва, и територијални распоред сиромашних у Србији:

Табела 25. Сиромаштво по регионима Србије, 2013.

	Број сиромашних, у 000	Стопа сиромаштва, у %
Србија	610	8,6
Војводина	108	5,6
Београд	95	5,6
Централна Србија без Београда	408	11,8
Шумадија, Западна Србија	145	7,2
Југоисточна Србија, Источна Србија	263	18,0

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

Међу великим регионима Србије (Централна Србија, Војводина, Београд) и у 2013. години највишу стопу сиромаштва има Централна Србија – 11,8% са укупним бројем сиромашних од 408 хиљада. У знатно бољој позицији су Војводина и Београд, оба региона са стопом од 5,6% и са 108, односно 95 хиљада сиромашних. Подела Централне Србије на два мања региона доноси релативно ниску стопу сиромаштва за регион Шумадија/Западна Србија од 7,2%, док регион Источна/Југоисточна Србија стоји далеко најлошије и достиже стопу сиромаштва од чак 18,0%. Разлог овако високог сиромаштва региона Источне/Југоисточне Србије налази се у најнижем нивоу развоја: БДП по становнику износи тек 63,3% просека Србије и најнижи је међу свим регионима; с друге стране неједнакост у потрошњи, мерена Ђинијевим коефицијентом и односом 80/20, налази се на просеку Србије и стога не представља узрок високог сиромаштва.

У односу на 2012. годину релативни односи сиромаштва се у 2013. нису битније променили у Централној Србији и њеним подрегионима, с тим да је у Источној/Југоисточној Србији сиромаштво и даље далеко најизраженије. До релативне промене је дошло између Војводине и Београда у правцу уједначавања, с тим да су дубина и оштрина сиромаштва мање у Београду него у Војводини. За сада не располажемо ни прелиминарним подацима о регионалним бруто друштвеним производима за 2013. годину, тако да не можемо да укључимо овај битан чинилац у анализу.

Профил сиромашних

После одговора на питање колико је сиромаштво најважније је одговорити на питање ко су сиромашни, пошто нам одговор на њега доноси увид у стање сиромаштва појединих демографских, социјалних и економских група и ризик да њихови припадници постану сиромашни. Стога ћемо у наставку погледати профил сиромашних у Србији према различитим демографским, социјалним и економским индикаторима.

Један од основних показатеља овог типа је сиромаштво према бројности чланова домаћинства: од једночланих до шесточланих и већих:

Табела 26. Сиромаштво према типу домаћинства, 2013, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Једночлана	6,4	5,7	7,8
Двочлана	6,3	13,8	19,0
Трочлана	5,4	11,6	18,3
Четворочлана	5,3	14,6	23,5
Петочлана	12,7	22,0	14,9
Шесточлана и више	16,9	32,4	16,5
Србија	8,6	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

И у 2013. години, као и претходних година, сиромаштво посебно погађа вишечлана домаћинства: док се стопа сиромаштва за мање бројна домаћинства (до четири члана) креће око 6%, што је испод просека за целу популацију Србије, дотле је за петочлана 12,7% и шесточлана и бројнија 16,9%. Ова разлика је последица различитог односа броја запослених који имају приходе и броја незапослених/неактивних чланова без прихода, који је неповољнији у вишечланим домаћинствима због присуства или већег броја деце или неактивних старих лица без прихода. Због тога је удео чланова вишечланих домаћинстава у укупном броју сиромашних врло висок: док петочлана и бројнија домаћинства обухватају само 31,4% свих становника Србије, дотле је њихов удео у укупном броју сиромашних чак 54,4%.

Ипак, проблем сиромаштва вишечланих домаћинстава није веома изражен у Србији, што показују релативно ниске стопе сиромаштва. Два су разлога за то: (1) број деце у Србији је мали, тако да је допринос овог фактора знатно мањи него у многим другим земљама у развоју и (2) многи стари људи поседују сопствене приходе (пензије), чиме поправљају позицију вишегенерацијских домаћинстава.

Погледајмо и степен сиромаштва по старости:

Табела 27. Сиромаштво према старости, 2013, у %

Године	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
До 13	11,9	16,6	12,0
14-18	10,2	6,1	5,1
19-24	10,6	8,5	6,9
25-45	7,6	22,6	25,7
46-65	8,2	27,7	28,9
0-65	8,9	81,5	78,6
65+	7,4	18,5	21,4
0-75	8,5	90,5	91,7
75+	9,9	9,5	8,3
Србија	8,6	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинства 2013, РЗС

Како се види, становништво Србије дели се на две велике категорије: на млађе, којима припадају све старосне групе у распону од 0 до 24 године, са сличном стопом сиромаштва од око 11%, и на старије, коју чине старосне групе од 25 година навише, са стопом сиромаштва која се креће око 8%.

Узрок ових разлика је различита заступљеност оних који имају сопствене приходе и оних који су издржавана лица у овим двама категоријама. Наравно, млађе категорије (деца и млади на школовању) стандардно немају сопствене приходе, па је у њиховим породицама сиромаштво веће него у онима у којима доминирају чланови са сопственим приходима (из рада, пензија, итд.). Разлика у сиромаштву између ових старосних категорија ипак није посебно велика, што је због заједничког живота различитих генерација које деле приход домаћинства и тиме уједначавају потрошњу свих.

У структури свих сиромашних млађа генерација (до 24 године) учествује са 31,2%, а старија са 68,8%. Овако ниско учешће млађе генерације последица је неповољних демографских процеса који су довели до обрнуте старосне пирамиде: старије кохорте су бројније од млађих.

Сличан је однос сиромаштва деце и одраслих:

Табела 28. Сиромаштво деце и одраслих, 2013, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Деца (0-18)	11,4	22,7	17,2
Одрасли	8,0	77,3	82,8
Србија	8,6	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

Стопа сиромаштва деце у 2013. години износи 11,4% и виша је него стопа сиромаштва пунолетних (8,0%). Као и претходних година, али и како је то уобичајено у свету, деца су више угрожена сиромаштвом, односно имају већи ризик сиромаштва него одрасли из наведених разлога. Ипак, та разлика није посебно велика, првенствено због релативно малог просечног броја деце по породици.

У следећој табели приказано је сиромаштво према полу:

Табела 29. Сиромаштво према полу, 2013, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Мушкарци	8,5	47,5	48,2
Жене	8,7	52,5	51,8
Србија	8,6	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

Ниво сиромаштва мушкараца и жена је врло сличан и разлика спада у домен статистичке грешке. Чак уколико и постоје разлике међу половима у зарађивању или осталим приходима, потрошња је уједначена због заједничког живота већине жена и мушкараца.

Школска спрема представља једну од најважнијих детерминанти сиромаштва пошто они образованији имају веће приходе и стога их је мање међу сиромашнима.

Утицај школске спреме носиоца домаћинства на сиромаштво приказан је у следећој табели:

Табела 30. Сиромаштво према школској спреми носиоца домаћинства, 2013, у %

Године	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Незавршена основна школа	21,9	27,1	10,6
Основна школа	15,1	31,8	18,1
Средња школа	5,9	37,5	54,6
Виша школа	2,0	1,5	6,3
Висока школа	1,8	2,1	10,4
Србија	8,6	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

Као што се види, стопа сиромаштва се јасно смањује са повећањем школске спреме носиоца домаћинства: од 21,9% код оних који немају завршену ни основну школу до 1,8% код оних са завршеним факултетом. У апсолутним бројевима доминирају сиромашни из категорије оних који су завршили само основну школу или нису чак ни њу: има их 58,9% укупног броја сиромашних. Следе они са завршеном средњом школом – има их чак 37,5% укупног броја сиромашних – што је знатно мање него њихово учешће у укупном становништву (54,6%).

Оваква чврста (негативна) корелација између школске спреме (квалификованости) и сиромаштва јасно показује да тржиште рада награђује квалификованост и да је подизање степена образованости запослених добар пут борбе против сиромаштва.

Квалификованост носиоца домаћинства свакако није увек пресудна за сиромаштво пошто статус носиоца на тржишту рада може бити различит, што је приказано у следећој табели:

Табела 31. Сиромаштво према статусу носиоца на тржишту рада, 2013, у %

	Стопа сиромаштва	Структура сиромашних	Структура укупног становништва
Запослен	6,1	33,9	48,1
Незапослен	20,4	24,2	10,2
Неактиван	8,6	41,9	41,7
Србија	8,6	100	100

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2013, РЗС

Ризик сиромаштва је најмањи за домаћинство уколико је носилац запослен и износи 6,1%, са учешћем од 33,9% у укупном броју сиромашних. Ово је у нескладу са тенденцијама у многим другим земљама, посебно европским, где је сиромаштво концентрисано у домаћинствима у којима нема запослених, односно која чине незапослени или неактивни,

док запослени избегавају сиромаштво тиме што имају редовну зараду. Чињеница да у Србији и међу породицама запослених постоји раширено сиромаштво резултат је како ниских зарада, тако и методолошких разлога - у запослене се рачунају сви они који раде недељно најмање један сат, а тих који раде мање од нормалног радног времена (посебно у сивој економији) у Србији је велики број. Стопа сиромаштва домаћинстава запослених код послодавца је 4,3%, а за самозапослене чак 10,1%.

Највиши ризик сиромаштва имају домаћинства чији је носилац незапослен, са стопом сиромаштва од 20,4%. Позиција ових домаћинстава би била још неповољнија да немају приходе из других извора: од пензија, социјалних давања, дознака родбине или зарада других чланова.

Тек мало више него код запослених стопа сиромаштва код домаћинстава чији је носилац неактиван је прилично ниска и износи 8,6%, што је на нивоу сиромаштва целе популације Србије. Основни допринос тако ниском сиромаштву неактивних свакако даје пензијски систем Србије обезбеђењем прихода већем делу старије популације, тако да је стопа сиромаштва домаћинстава на чијем челу је пензионер још нижа и износи 7,2%. С друге стране, остали неактивни носиоци домаћинстава сусрећу се са високим ризиком сиромаштва – 24,1%.

* * *

У 2013. години сиромаштво је остало на приближно једнаком нивоу са претходном годином – 8,6% према 8,8%. Друштвени бруто производ је, према прелиминарним подацима, повећан, али је дошло до смањења учешћа личне потрошње са резултирајућом стагнацијом стопе сиромаштва. Према Анкети о потрошњи домаћинстава процењено је да има 610 хиљада сиромашних, а највећи ризик сиромаштва имали су, као и обично, чланови бројних домаћинстава, незапослени, неактивни (без пензионера) и неквалификовани грађани, деца и становници Источне/Југоисточне Србије.

(НЕ)ЈЕДНАКОСТИ У СРБИЈИ

Како је напред наведено, ниво сиромаштва одређен је (1) одабраном линијом сиромаштва (анализом сензитивности смо се напред бавили), (2) просечном потрошњом у земљи (што је функција нивоа развоја Србије, односно БДП-а по становнику) и (3) дистрибуцијом потрошње међу грађанима. Ово последње се своди на питање (не)једнакости грађана, а у нашем случају (не)једнакости потрошње грађана.

Мерење неједнакости је сложена област, са бројним тешкоћама методолошког карактера и код прикупљања података. Ми смо се у овој студији определили за два најједноставнија и најјаснија индикатора: први је Ђини коефицијент неједнакости потрошње, а други однос потрошње најбогатијег и најсиромашнијег вентила (20% становништва по висини потрошње); као извор података користили смо исте анкете о потрошњи домаћинстава.

Ђини коефицијент мери неједнакост у целој популацији; узима вредности од 0 до 1, при чему вредност 0 означава потпуну једнакост потрошње свих појединаца, а вредност 1 потпуну концентрацију потрошње на само једног појединца:

Табела 32. Ђини коефицијент у Србији, 2011-2013.

	Ђини коефицијент		
	2011.	2012.	2013.
Србија	0,25	0,26	0,26
Урбано	0,25	0,25	0,26
Остало	0,25	0,26	0,26
Војводина	0,25	0,27	0,25
Београд	0,24	0,25	0,27
Шумадија, Западна Србија	0,23	0,22	0,24
Југоисточна Србија, Источна Србија	0,24	0,26	0,26

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011, 2012. и 2013, РЗС

Како се види, Ђини коефицијент за Србију има ниске вредности – 0,25 и 0,26 у посматраним годинама – што је при дну светске листе Ђини коефицијента. То значи да је неједнакост потрошње у Србији доста умерена.²¹

Сличне вредности Ђини коефицијента показују и две класификације из претходне табеле:

²¹ Овде користимо верзију Ђини индекса по потрошњи и са еквивалентним одраслим, која стандардно даје ниже вредности од две алтернативне спецификације: (1) по потрошњи, али по глави становника, и (2) по приходима. Међутим, разлика између двају Ђини коефицијента за Србију по потрошњи није велика, пошто је прва мера износила у 2011, како је наведено у табели, 0,25, а друга је 0,27. За обрачун Ђинија и односа 80/20 за Србију према приходима видети *Сиромаштво и социјална неједнакост у Републици Србији*, ПД10, РЗС, 30.12.2013.

урбано и остало становништво, које је на нивоу просека Србије, као и четири наведена региона, који показују вредности око просека. Нешто већу неједнакост од осталих има Војводина у 2012. години, док регион Шумадије/Западне Србије има нешто уједначенију потрошњу од осталих.

У следећој табели приказаћемо Ђини коефицијент као меру неједнакости потрошње у неким земљама:

Табела 33. Ђини коефицијент, 2010. или 2011.

	коефицијент
Аргентина	0,44
Белорусија	0,27
Бразил	0,55
Кина	0,42
Индија	0,34
Македонија	0,44
Црна Гора	0,29
Пољска	0,33
Румунија	0,27
Украјина	0,26

Извор: Светска банка <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

Како се види, неке земље из региона Источне и Југоисточне Европе имају сличан степен неједнакости као Србија, док друге имају виши; такође, готово све ваневропске земље у развоју имају знатно већу неједнакост него Србија.

Коефицијент 80/20 се концентрише, као најважнији за меру неједнакости, само на однос најбогатијих и најсиромашнијих квинтила у друштву; тако занемарује средњих 60% као неважне, а који код Ђинија и сличних мера могу одлучујуће да утичу на крајњи резултат:

Табела 34. Однос 80/20 у Србији, 2011-2013.

	2011.	2012.	2013.
80/20	3,6	3,8	3,9

Извор: обрада Анкете о потрошњи домаћинстава 2011. и 2012, РЗС

Претходна табела указује да 20% становништва са највећом потрошњом има за око 3,8 пута већу потрошњу од 20% становништва са најмањом потрошњом. И овај индекс неједнакости има у Србији релативно ниску вредност у поређењу са другим земљама, од којих су неке приказане у следећој табели. Пошто су односи 80/20 у овим европским земљама обрачунати по другачијој методологији (према доходу), то овај приказ има само илустративни карактер и не омогућује коректно поређење са Србијом:

Табела 35. Однос 80/20, 2010.

	80/20
ЕУ (28 земаља)	5,1
Аустрија	3,8
Белгија	3,9
Бугарска	6,5
Грчка	6,0
Италија	5,6
Мађарска	3,9
Немачка	4,5
Румунија	6,2
Шведска	3,6

Извор: Еуростат

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tessi180&plugin=0>

Дакле, доста ниске вредности и Ђини коефицијента и односа 80/20 указују да неједнакост потрошње у Србији није посебно изражена, односно да је умерена по светским мерилима.

СИРОМАШТВО У ПЕРИОДУ 2008-2013.

У следећој табели приказано је кретање сиромаштва у Србији у периоду 2008-2012. године. Овај период је започет 2008. годином зато што се од ове године анкете о потрошњи домаћинстава раде по истом упитнику и методолошком поступку усклађеном са европским стандардима, тако да су резултати међусобно упоредиви:

Табела 36. Сиромаштво у Србији, 2008-2013.

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Линија сиромаштва по еквив. одраслом, дин. месечно	7.401	8.022	8.544	9.483	10.223	11.020
Стопа сиромаштва (процент сиромашних)	6,1	6,9	9,2	6,8	8,8	8,6
Број сиромашних у 000	470	525	686	499	642	610

Извор: Сиромаштво у Републици Србији 2008-2010, ЛП20, 29.4.2011, РЗС, обраде Анкета о потрошњи домаћинстава 2011, 2012. и 2013, РЗС

Економски напредак Србије од 2000. до 2008. године утицао је на смањење сиромаштва, па је учешће сиромашних у целој популацији смањено на 6,1% у 2008. години. Међутим, већ од јесени те године почиње економска криза, па се животни стандард становништва, глобално посматрано, смањује. Истовремено с тим расте стопа сиромаштва – прво на 6,9% у 2009. години, затим на 9,2% у 2010. години. У 2011. започиње умерен економски опоравак земље и стопа сиромаштва пада на 6,8% да би веома лоша жетва у 2012. години поново донела раст сиромаштва на 8,8%. Током 2013. сиромаштво је остало непромењено и поред економског раста. У целини гледано, економска криза је донела приличан, али не и драматичан раст сиромаштва, па се број сиромашних кретао током ових година између 470 и 686 хиљада.

Поред кретања БДП-а, на динамику сиромаштва важан утицај има и државна политика према личној потрошњи – кроз експанзивну или рестриктивну буџетску, пореску, монетарно-кредитну, курсну и друге политике. Током претходне деценије, па и почетком 2000-их држава је подстицала личну и укупну потрошњу на разне начине, а чија је финансијска основа било стално задуживање земље у иностранству. Србија је живела преко својих могућности. Тек у последње време донекле се напушта ова оријентација, и то под притиском економских нужности, односно ризика обуставе сервисирања спољних дугова. Због вероватног заостајања личне потрошње у догледној будућности (најављује се смањење плата у јавном сектору и пензија), може се очекивати изванредан раст сиромаштва чак и уколико дође до економског опоравка земље, израженог умереним привредним растом.

Важан фактор релативно умереног сиромаштва у Србији је уједначеност потрошње становништва: како смо видели, Ђини коефицијент, који мери неједнакост, врло је низак (0,25 до 0,26), чиме изражава чињеницу да су разлике у потрошњи између грађана Србије мање него у многим другим земљама у свету. Уз дати бруто друштвени производ и дату линију сиромаштва, сиромаштво је ниже у земљи са мањом неједнакошћу, као што је у Србији. На нивоу неједнакости у Србији утиче, поред солидарности унутар домаћинстава,

већи број других чинилаца: од умерених разлика у зарадама и пореза и доприноса, преко пензијских и социјалних давања до прилива дознака из иностранства (НБС их процењује на 2,2 милијарде евра у 2013. години) и хуманитарне помоћи.

Погледајмо на крају табелу у којој су приказане социоекономске и демографске категорије становништва са највећом стопом сиромаштва у посматраном периоду:

Табела 37. Стопе сиромаштва најризичнијих група, 2008-2013, у %

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Ванградско подручје	7,5	9,6	13,6	9,4	12,3	12,8
Источна/Југоисточна Србија	11,7	17,7	18,0
Незапослен, носилац	17,1	21,0	20,4
Незавршена основна школа, носилац	9,0	14,8	14,2	16,5	19,5	21,9
Основна школа, носилац	10,5	9,2	12,7	11,1	15,0	15,1
Петочлана породица	5,2	5,7	11,7	8,8	13,8	12,7
Шесточлана и већа породица	10,0	14,2	16,4	13,5	14,3	16,9
Деца 0 – 18	7,1	9,3	12,2	9,8	12,3	11,4

Извор: Сиромаштво у Републици Србији 2008-2010, ЛП20, 29.4.2011, РЗС; обраде Анкета о потрошњи домаћинстава 2011, 2012. и 2013, РЗС

Као што се види, најважнији фактори ризика сиромаштва су:

- образовање носиоца домаћинства (завршена или незавршена основна школа),
- радни статус носиоца домаћинства (незапослен),
- бројчаност домаћинства (петочлана и већа домаћинства),
- локација пребивалишта (ванградско подручје, Источна/Југоисточна Србија), и
- деца.

Овим категоријама становништва потребно је посветити посебну пажњу приликом конципирања мера социјалне политике.